

UDK 61(091)(497.11)"1914/1918"

ISSN 035-2899, 39(2014) br.3 p.142-146

PRVE ZDRAVSTVENE USTANOVE NA OSLOBOĐENOJ TERITORIJI ZA VREME SOLUNSKOG FRONTA

FIRST HEALTH CARE INSTITUTIONS IN THE LIBERATED TERRITORY DURING THE SALONIKA FRONT

Petar Paunović (1), Verica Josimovska (2)

(1) RAJAČKA ŠKOLA ZDRAVLJA, RAJAC, (2) INSTITUT ZA ISTORIJU I ARHEOLOGIJU, UNIVERZITET "GOCE DELČEV" ŠTIP, REPUBLIKA MAKEDONIJA

Sažetak: Autori u svome radu pišu o aktivnostima opštinske ambulante u Bitolju, englesko-srpske bolnice, američko-srpske bolnice i dispanzera za građanstvo u Bitoljskom okrugu 1917. i 1918. godine, nakon oslobođenja od okupacije. Reč je o radu prvih zdravstvenih ustanova i lekara na tom području. Autori pišu o morbiditetu i higijenskim prilikama na tom području, radu lekara u pomenutim zdravstvenim ustanovama i njihovim međusobnim odnosima i saradnji.

Summary: The authors of this work write about the activities of the municipal ambulance in Bitola, an English-Serbian hospital, an American-Serbian hospital and a dispensary for civilians in Bitola's region in 1917-1918, after liberation from the occupation. It is about the first health institutions and physicians in that area. The authors write about the morbidity and the hygiene conditions in that area, physicians' work in the mentioned health institutions and their relationship and cooperation.

I

Solunski front, uspostavljen od 5. oktobra 1915. godine, do proboja koji je izvršen sredinom septembra 1918. godine, bio je od vitalnog značaja za oslobođenje Srbije. Imajući u vidu da su na okupiranim teritorijama potrebe za sanitetskom službom bile velike i složene, izbeglička srpska vlada na Krfu, još pre započetih vojnih operacija, preduzimala je mere u tom smislu stavljajući ih u red prioriteta po ulasku na srpsku teritoriju. Zato je početkom avgusta 1916. godine imenovala dr Vladimira Brunetija da vodi brigu da se već nabavljeni lekovi rasporede po okruzima i prema potrebama, kako bi bili najbolje iskorišćeni.

Na okupiranoj teritoriji Srbije, potrebe za uslugama sanitetske službe i lekara bile su izražene i akutne. Narod je bio iznuren mukama i glađu, a posebno je bilo loše stanje zdravlja žena i dece. Prenatalni mortalitet je bio visok, kao i mortalitet dece od akutnih zaraznih bolesti. Stanovništvo je masovno obolevalo od malarije, tuberkuloze, a i morbiditet od veneričnih bolesti bio je značajan. Svemu tome doprinosili su nedostatak hrane, nehigijensko stanovanje, nerešeno otklanjanje đubreta i loše snabdevanje vodom za piće.

Iz jednog izveštaja lekarskog odeljka Načelstva okruga bitoljskog, L. broj 1040, od 21. septembra 1918. godine, možemo videti kako i čime su se bavile, i kako su funkcionisale dve ambulante u Bitolju, jedna opštinska i druga pri-

englesko-srpskoj bolnici, koje su među prvima optočele svoj rad na oslobođenoj teritoriji.

II

Izveštaj o kome je reč upućen je ministru unutrašnjih dela i sanitetskom odeljenju. Na početku, okružni načelnik u Bitolju izvinjava se što izveštaji o radu za prethodni period nisu slati redovno jer je "rad na čuvanju zdravlja tekao normalnim tokom i nije bilo nikakvih promena kojima bi bilo potrebno pokloniti naročitu pažnju". Dalje se navodi da se naređenje načelstva o kupanju građanstva sprovodi dosledno, kako u Bitolju, tako i po selima. Izvršena je i vakcinacija kravljom limfom sve novorođene dece u gradu i po selima, zatim vakcinacija celokupnog stanovništva polivalentnom limfom protivu tifusa, paratifusa i kolere, od 5 do 60 godina starosti.

III

Rad opštinske ambulante u Bitolju.

Opštinska ambulanta u Bitolju otvorena je 18. avgusta 1917. godine. Do kraja godine imala je na lečenju 5122 bolesnika, od kojih su "na zavoju bili" 2205 (oko 43%), što samo po sebi ukazuje na činjenicu da je među onima koji su se javljali ovoj ambulanti za pomoć bilo dosta ranjenika. U istom broju bilo je bolesnika od "raznih bolesti", 2033 (oko 39%). Među onima koji su se obraćali za pomoć opštinskoj ambulanti u Bitolju bilo je i žena-

Adresa autora Petar Paunović, 19314 Rajac, Srbija;

Rad primljen: 29. 6. 2014. Rad prihvaćen: 29. 7. 2014. Elektronska verzija objavljena: 26. 9. 2014.

www.tmg.org.rs

pacijentkinja bolesnih "od ženskih bolesti", 884 (oko 17%). Žene su u velikom broju lečene od veneričnih bolesti.

U izveštaju za 1917. godinu postoje podaci o umiranju stanovništva u Bitolju, a posebno u Bitoljskom i Morihovskom srezu. Tokom te godine ukupno je umrlo 1726 osoba, od toga u Bitolju 1190, a po srezovima: Bitoljskom 103 i Morihovskom 433 osobe. U periodu od januara do avgusta 1918. godine, na istom području umrlo je 914 osoba. Posebno se navodi da je broj smrtnih slučajeva dece u 1918. godini, u odnosu na prethodnu, "neuporedivo manji", što samo po sebi ukazuje na postepeno normalizovanje situacije. Iz priloženih tabela i grafkona može se bliže sagledati rad opštinske ambulante u Bitolju 1918. godine.

Kada je 1918. godine došlo do oslobođenja celog Bitoljskog okruga, načelstvo je izdalo uputstva sreskim vlastima o tome šta sve treba da urade radi očuvanja narodnog zdravlja do dolaska sreskih lekara. Naročitu pažnju trebalo je obratiti na sledeće mere i postupke:

- brzo ukopavanje ljudskih i životinjskih leševa,
- građenje nužnika po svim seoskim domovima,
- održavanje čistoće po domovima, dvorištima i ulicama i
- spaljivanje đubreta i dr.

IV

Rad englesko-srpske bolnice.

Englesko-srpska bolnica je započela svoj rad 6. aprila 1918. godine. Prilikom otvaranja imala je 654 bolesnika, ali je u njoj ambulantno lečeno 13213 bolesnika. Iz tabela i grafikona u prilogu može se videti dinamika i struktura bolesnika po indikacijama i načinu zbrinjavanja. U izveštaju o kome je reč, pominju se i ambulante u Brodu i Kenali, ali njihov rad nije detaljnije prikazan jer one "nisu htele davati nikakve izveštaje o svome radu". U njima su, s vremena na vreme, radili i lekari, mada su glavni oslonac u radu sa narodom bile stalno upošljene medicinske sestre. One su u pojedinim selima davale stanovništvu čorbu, ali su, "kada su zamoljene da vode nadzor nad kupanjem građanstva, one to najenergičnije odbijale".

U izveštaju se pominje da je kod ustanova engleskih misija postojala stalna isključivost u krajnjoj meri, posebno kod njihovih šefova. I pored najbolje volje i svih nastojanja srpskih organa da se odnosi sa njima usklade, nikada se u tome nije uspelo. Događalo se da se na sastancima i dogovorima postigne saglasnost o skladnom zajedničkom radu, ali se posle toga, u praksi, ispostavljalo da je "sve to bio samo prazan razgovor". U svemu tome je prednjačio načelnik, dr

V. Hejg. Jedno vreme, ambulanta engleske misije lečila je samo decu i nije htela primati bolesnike koje je slao dr Anastasijades, lekar Prespanskog sreza, ali je kasnije taj nedostatak u njenom radu uspešno otklonjen.

V

O radu lekara

U izveštaju o kome je reč, pominju se lekari: dr Kalistratos, dr Manasi, dr Anastasijades, dr Ničota i dr Mirić. Posle oslobođenja Bitoljskog okruga njih će zameniti sreski lekari. Opisane su i izvesne karakteristike i ponašanje nekih od pomenutih lekara. Tako je dr Kalistratos bio čovek od inicijative, koji je najveću pažnju poklanjao postizanju dobrih rezultata u radu na čuvanju narodnog zdravlja, a "materijalni razlozi nisu ga rukovodili u poslu", za razliku od dr Manasija, koji je svu pažnju poklanjao "materijalnoj strani". Dr Anastasijades je bio "dobar radnik", ali bez lične inicijative.

VI

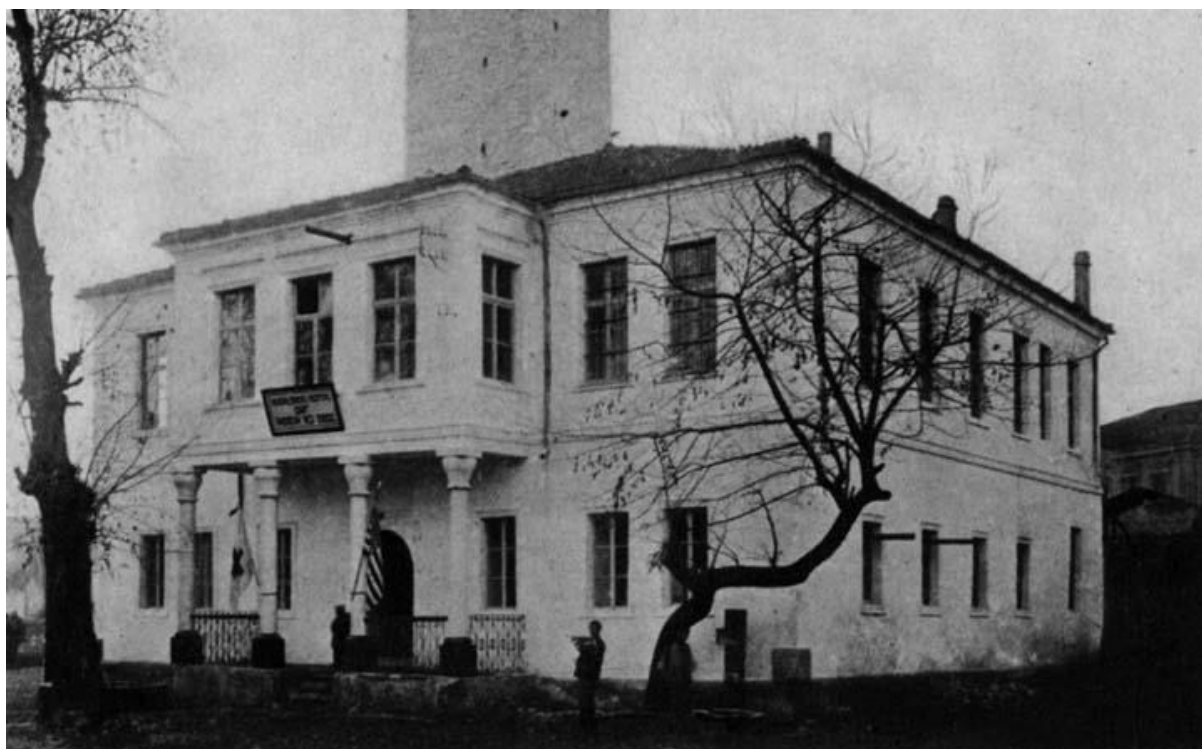
Srpsko – američka bolnica i ambulanta u Bitolju

Za vreme proboja Solunskog fronta, kada su bolnički kapaciteti bili najpotrebniji, u Bitolju, od nekoliko postojećih bolnica pre početka ratova (1912), u silnim višegodišnjim bombardovanjima, "preživela" je jedino zgrada Stalne opštinske bolnice iz 1913. godine, formirana na inicijativu dr Aleksandra Protića, okružnog fizikusa u Bitolju.

U tu zgradu, nakon primirja potpisanog 1918. godine, kada su se srpske izbeglice vratile u zemlju, na poziv Sanitetske uprave Srbije američkom Crvenom krstu, bila je prebačena srpsko-američka bolnica iz Vodena¹, poznata kao Bolnica američkih žena američkog Crvenog krsta.

Članovi američke misije su dobro procenili da je primirje bilo samo kraj vojnih operacija, ali ne i kraj ratnih posledica koje su bile gore od rata. Njihov komentar da je rat pobeđen i da sada treba pobediti mir u Srbiji, bio je veoma realan. Srbija se suočavala sa teškim i zapuštenim ranama i bolestima epidemijskih razmera: tifusnom groznicom, gripom, malarijom, tuberkulozom, polnim bolestima, velikim boginjama, slepilom širokih razmera, teškim kožnim bolestima, pnemonijom, koje su koštale života mnogo nedužnih ljudi.

¹ Grad Voden se nalazio na samoj granici sa Srbijom u Prvom svetskom ratu.

Bolnica američkih žena američkog Crvenog krsta, Monastir, Srbija.
(American Women's Hospital of American Red Cross, Monastir, Serbia).

Na poziv američkog Crvenog krsta 1917. godine da se i žene lekari iz Amerike uključe u ratni servis i pomognu nastradalima, hirurg dr Regine Flood Keyes i njena rođaka, dr Frances Mabel Flood Heath, obadve iz Elmira, prve su se odazvale. Odmah su bile upućene na Balkan, dobile su uniforme u decembru 1917. godine i bile prve žene akreditovane od američkog Crvenog krsta za dužnost u blizini Solunskog fronta. Kasnije je organizovana bolnica u Vodenu, koja je nakon primirja bila prebačena u Monastir (Bitolj), gde je pružana pomoć srpskim i drugim izbeglicama, ratnim zarobljenicima i lokalnom stanovništvu.

Kada je ova bolnica prebačena u Bitolj, gde je bio veliki broj ratnih zarobljenika, koji su po povratku iz Bugarske oboleli od tifusne groznice, započela je velika kampanja protiv insekata koji prenose zarazne bolesti. Kampanja je bila veoma uspešna, te je ova bolnica naširoko postala poznata kao *flyless* bolnica na Balkanu.

Bolnica američkih žena u Bitolju, sa 65 postelja, pod pokroviteljstvom američkog Crvenog

krsta i dr Regine Flood Keyes, upravnik bolnice, i dr Frances Mabel Flood Heath, kao i dve medicinske sestre iz njihove misije i korpusa lokalnih asistenata, postigla je reputaciju najbolje bolnice na Balkanu. Oni su radili pod vrlo teškim uslovima, bez radnog vremena, bez grejanja i sa veoma oskudnom hranom. Danonoćno su bili suočeni sa ranama rata i smrtonosnim epidemijama.

Pored rada u bolnici, dr Regina i dr Mabel su organizovale ambulantu u kojoj su pružale pomoć lokalnom stanovništvu vršeći po 3000 pregleda mesečno.

Za svoj požrtvovani rad ove dve žene su 1927. god. odlikovane Ordenom Svetoga Save kralja Aleksandra, dr Mabel Flood posmrtno, jer je 1923. godine, nakon operacije slepog creva, preminula od komplikacija. Ratno priznanje svoje majke primila je petogodišnja Marjorie Louise. Na žalost, samo dve godine kasnije, i mala Mardžori je podlegla pneumoniji.

Dispanzer američkog Crvenog krsta u Monastiru, Srbija. Žene lekari dr Regina Flood Keyes i dr Frances Mabel Flood daju lekove lokalnom stanovništvu.

(Dispensary of the American Red Cross in Monastir, Serbia. Women physicians, Dr. Regina Flood Keyes and Dr. Frances Mabel Flood are administering medicines to local people).

Dr Regina Flood Keyes, direktor
Bolnice američkih žena (AWH)
Monastir (Bitolj)

Dr Frances Mabel Flood Heath

IZVORI I LITERATURA

1. Arhiv Srbije. MUD S, P 25 F I/1918.
2. Medical Woman's Journal 32, no. 2 (February 1925): 47.
3. Esther Pohl Lovejoy. Certain Samaritans. 1933. Chapters 4-6.
4. Ellen S. More, A. Certain Restless Ambition: Women Physicians and World War I, American Quarterly 41, no. 4 (Dec, 1989): 636-660.
5. Ellen More Singer. Restoring the Balance: Women Physicians and the Profession of Medicine, 1850-1995. (Cambridge: Harvard University Press, 1999), 147.
6. "American Women's Hospitals". JAMWA 5 (8), 1968.
7. Walker, Gertrude (1918). "The American Women's Hospitals". New York Evening Post 33 (304).
8. Papa Simeon dr. Prodrom. Nešto o bolnicama u Bitolju, Novi Sjjaj, decembar 1936.

Ovaj rad je posvećen dedi Petra Paunovića, Iliji Periću iz Rajca, soluncu.